КАЗКА НАРОДНАЯ І АЎТАРСКАЯ: АСАБЛІВАСЦІ АНАЛІЗУ

Лешчанок Д. А.
(Беларусь, Мінск)

Казка падабаецца дзецям сваёй ідэйнай накіраванасцю: добрыя сілы там заўсёды перамагаюць. Педагагічнае значэнне казак у тым, што яны вучаць дзяцей працавітасці, сціпласці, справядлівасці, мужнасці, высмейваюць і асуджаюць несправядлівасць, сквапнасць, дапамагаюць лепш уявіць жыццё народа.

Казка – адзін з асноўных жанраў літаратуры, які вывучаецца ў пачатковай школе. Праграмай прадугледжана вывучэнне розных відаў казак – пра жывёл, чароўных і бытавых. Дзеці знаёмяцца з аўтарскай (літаратурнай) і народнай (фальклорнай) казкамі, вучацца размяжоўваць іх, вылучаць адметныя асаблівасці і аналізаваць. Напрыклад, у трэцім класе адбываецца знаёмства з беларускамі народнымі казкамі ("Самае добрае" і "Бацькоўскія парады") і аўтарскімі казкамі ("Пра казачных чалавечкаў" Ядвігі Бяганскай і "Вожык і ручаёк" Івана Галубовіча).

Народныя і аўтарскія казкі адносяцца да аднаго роду літаратуры, але маюць свае адметныя асаблівасці: свой змест, сваю тэматыку, сваю сістэму вобразаў, сваю мову. Казкі адрозніваюцца не толькі тэматычна, але і ўсім характарам сваіх вобразаў, асаблівасцямі кампазіцыі, мастацкімі прыёмамі – усім сваім стылем [1, с. 12].

У змесце народных казак адлюстроўваюцца маральныя прынцыпы ўзаемаадносін людзей у абставінах барацьбы з жыццёвымі абставінамі, прагледжваюцца яскравыя адрозненні паміж дабром і злом, выяўляюцца адметнасці нацыянальнага характару, павер'яў і побыту народа. Як любы жанр фальклору, казка мае рысы індывідуальнай творчасці, а разам з тым з'яўляецца вынікам калектыўнай творчасці народа, што пранёс казку праз стагоддзі.

Літаратурныя казкі ўзніклі як аўтарскія апрацоўкі фальклорных казак. У большасці аўтарскіх казак паўтараюцца фальклорныя матывы і прысутнічае чароўная атрыбутыка, аднак развіццё сюжэта, як і выбар персанажаў, падпарадкоўваецца волі аўтара. Казка становіцца мастацкім творам са складанай сістэмай метафарычных вобразаў [2, с. 57].

Пры аналізе кожнага твора мастацтва неабходна ўлічваць яго адметнасць. Так і пры аналізе аўтарскай і народнай казак улічваюцца іх асаблівасці. Розніца аналізу прагледжваецца ўжо на этапе першаснага знаёмства з творам: народныя казкі абавязкова расказваюцца, аўтарскія казкі дапускаецца зачытваць.

Адрозніваюцца аўтарская і народная казкі і пабудовай сюжэта. Аўтарская казка можа мець прыдуманы аўтарам вольны сюжэт. А ў народнай казцы сюжэтная лінія падпарадкоўваецца канкрэтнай схеме, якой павінен прытрымлівацца апавядальнік з мэтай захавання сэнсу аповеда. У выніку, пры аналізе народнай казкі ўвага на сюжэт твора не звяртаецца, у адрозненні ад аўтарскай, дзе сюжэт разглядаецца шматпланава і падрабязна.

Народная казка адлюстроўвае калектыўныя ўяўленні. Аўтарская казка можа працягваць нацыянальныя традыцыі, але з'яўляецца вынікам аўтарскага ўяўлення. Таму і сістэма вобразаў аўтарскай казкі вольная, уласнааўтарская, народнай – абумоўлена традыцыямі і ўяўленнямі пра добрыя і злыя сілы.

Важнай адметнасцю народнай казкі з'яўляецца ўстойлівасць характараў герояў, якая праяўляецца ў іх супрацьпастаўленні. У аўтарскай казцы характары герояў праяўляюцца ў развіцці, раскрываюцца праз іх учынкі, мову, узаемаадносіны. Неабходна адзначыць, што аўтарскія казкі адрозніваюцца ад народных і наяўнасцю пазіцыі аўтара да герояў твора.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Тэма і ідэя народнай казкі ў асноўным вызначаецца паказам тых ці іншых традыцый народа, высвятленнем рыс жыцця народа. Аўтарская казка ўтрымлівае як павучальны, так і пазнавальны элемент.

Пры аналізе аўтарскай і народнай казак можна выкарыстоўваць агульныя прыёмы, зыходзячы з асаблівасцей казкі як адзінага жанру літаратуры. Але, улічваючы адрозненні гэтых тыпаў казак, неабходна выкарыстоўваць спецыфічныя прыёмы для аналізу кожнай з іх. Некаторыя прыёмы працы па аналізе народнай і аўтарскай казак можна прадставіць у табліцы 1:

Табліца 1 – Прыёмы працы з народнымі і аўтарскімі казкамі

Народная казка	**Аўтарская казка**
Першаснае ўспрыманне	
Расказванне блізка да зместу.	Чытанне.
Аналіз сюжэта	
Высвятленне сюжэта.	Шлях аналізу ўслед за аўтарам. Складанне сюжэтнага плана, адлюстраванне сюжэтнага ланцужка.
Аналіз герояў	
Высвятленне рыс герояў. Супрацьпастаўленне характараў герояў.	Высвятленне матываў, прычын і вынікаў дзеянняў герояў, іх ацэньванне. Аналіз узаемаадносін герояў. Высвятленне аўтарскай пазіцыі да героя (герояў).
Сістэма вобразаў	
Параўнальны аналіз паралельных вобразаў.	Супастаўляльны аналіз. Складанне структурнай схемы.
Ідэя і галоўная думка	
Праца над назвай твора. Ацэньванне пазіцый супрацьпастаўляльных бакоў.	Вызначэнне спосабаў выражэння аўтараскага ўяўлення. Дапісванне сюжэта.

Такім чынам, аналіз казак на уроках чытання ў пачатковай школе патрабуе абавязковага ўліку спецыфікі народнай і літаратурнай казкі.

Літаратура

1. Адрианова-Перетц, В. П. Древнерусская литература и фольклор / В. П. Адрианова-Перетц. – М. : Ученье, 1974. – 115 с.
2. Гуковский, Г. А. Изучение литературного произведения в школе : методологические очерки о методике / Г. А. Гуковский. – М. : Наука, 1966. – 278 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ